

2-TOM, 1-SON

Tijorat banklarida Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini qo'llash natijalarini tahlil qilish va uni takomillashtirish (Agrobank ATB) misolida Poziljonova Nilufar

Bank Moliya akademiyasi

Mutaxassisligi MBA Banking 22-12/2 guruh

Annotatsiya: Bu maqolada tijorat banklarining Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlari ko'rsatgichlari tahlil qilingan. davlat sektorida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini mamlakatimizda qo'llash iqtisodiyotimiz yanada barqaror rivojlanishi uchun afzalliklar yaratib beradi. Ya'ni, bunday hisobotlardan foydalanish orqali biz ma'lumotlar shaffofligi, aniqligi va to'liqligini oshirishga erishishimiz hamda moliyaviy hisobotlarimizni chet mamlakat hisobotlari bilan taqqolashimiz mumkin bo'ladi. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarning turli xil milliy hisob tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarda qo'llanilishi ko'zda tutilganligi sababli ular tarkibiy tuzilishi bo'yicha ham barcha uchun bir xil bo'lishi kerak. Hozirgi kunda xalqaro standartlar tarkibi bo'yicha uch qismdan iborat.

Ka'lit so'zlar: bank, foyda, rentabellik, ko'rsatgich, mukofot, yuridik, Tijorat bank.

KIRISH

O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi hisob siyosatida ham muhim o'zgarishlarni amalga oshirishni talab etadi. Shu jihatdan, milliy standartlarning tuzilishini alohida qayd etish lozim. Hozirgi kunga qadar buxgalteriya hisobining 20 dan ortiq milliy standartlari qabul qilingan va amal qilib kelinmoqda. Moliyaviy holat va undagi o'zgarishlarni baholashda bu tartib albatta juda ko'p noaniqliklarga javob topish imkonini beradi. Jumladan, aktivlarni, daromad va xarajatlarni tan olish, mulkni haqiqiy qiymatini aniqlash va odilona baholash, aktivlarni likvidligi bo'yicha tarkiblash va ularni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish tartiblaridagi umumiy yondashuvlarga amal etishning tartiblarini belgilab beradi. Lekin shu bilan birgalikda buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotlarni tuzishda xorij amaliyotida qo'llaniladigan standartlarda (MHXS) umumiy talablarning sezilarli farqli jihatlarini ko'rish mumkin. Bu ham albatta moliyaviy holat tahlili va uning mazmuniga sezilarli ta'sir etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 4611-son qarori 2020-yil 24-fevralda joriy etildi. Qarorda asosiy maqsad moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga (MHXS) o'tishni jadallashtirish orqali xorijiy investorlarni zarur axborot muhiti bilan ta'minlash va xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, hisob va audit sohalari mutaxassislarini xalqaro standartlar bo'yicha tayyorlash tizimini takomillashtirish hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda buxgalterlarning bosh vazifasi korxonaning davlat oldidagi axborot majburiyatlarini

2-TOM, 1-SON

(moliyaviy, soliq, bojxona, statistik hisobotlar orqali) hal etishga emas balki birinchi navbatda mulk egasi va menedjerlarning samarali boshqaruvini ta'minlashga qaratilgan vazifalarni hal etib berishga qaratilgan. Albatta, davlat sektorida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini mamlakatimizda qo'llash iqtisodiyotimiz yanada barqaror rivojlanishi uchun afzalliklar yaratib beradi. Ya'ni, bunday hisobotlardan foydalanish orqali biz ma'lumotlar shaffofligi, aniqligi va to'liqligini oshirishga erishishimiz hamda moliyaviy hisobotlarimizni chet mamlakat hisobotlari bilan taqqolashimiz mumkin bo'ladi. Shuningdek, xalqaro globallasuv jarayonida mamlakatlar moliyaviy holatini tushungan holda mamlakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkonini beradi. Xususan, 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida (PF-60 farmoni 2022) ham mamlakatimizda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini, kelgusi besh yilda 120 milliard AQSh dollari, jumladan 70 milliard dollar xorijiy investitsiyalarni jalb etish choralari belgilab qo'yilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

MHXS - bu xalqaro standartlar to'plami va ular uchun ajralmas ilovalar, moliyaviy hisobotlarni shakllantirishning kontseptual tamoyillari va dunyoning eng rivojlangan mamlakatlarida buxgalteriya hisobi va auditning mafkuraviy asosini tashkil etadi. (Raximova, 2020). Bugungi kunda barcha mamlakatlar jahon maydoniga qadam qo'yishga hamda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga xarakat qilmoqda. Shu munosabat bilan 150 dan ortiq davlatlar hozirda MHXS dan o'z moliyaviy holati haqida aniqroq ma'lumot taqdim etish uchun foydalanishmoqda. "Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (MHXS) - bu amaliyotchi buxgalterlarning faoliyatini murakkablashtiradigan ba'zi bir qoidalar to'plami emas, balki, mantiqan buxgalteriya hisobi tizimining oddiy tamoyillariga asoslanadi, uning maqsadi moliyaviy hisobotlarda korxonalar faoliyati to'g'risida haqqoniy moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etishdan iboratdir." Xususan D. Norbekov I. Ochilovlar "Moliyaviy hisobotni xalqaro standartlari" darsliklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida tuzish hamdakorxonalar "foyda va zararlar to'g'risida"gi hisobotida yoki unga berilgan izohlarida xarajatlarning xarakteri yoki ularning korxonalar doirasidagi funksiyalariga asoslangan xarajatlar tasnifidan foydalangan holda xarajatlar tahlilini keltirishlari lozimligini ta'kidlab o'tganlar. Sh.Muzrapova "Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi" nomli maqolalarida O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibining amaliyotda qo'llanishi, moliyaviy hisobotlarga o'tishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Iqtisodchi olimlar A.A.Karimov, M.Rahimov, I.Qo'ziyevlar (2020) MHXS ga o'tishning istiqbollari, A.Z.Avloqulov (2020) moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy

2-TOM, 1-SON

natijalar to'g'risidagi hisobotlarni yuritish to'g'risida izlanishlar olib borishgan. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori Jumanov.S.A.(2019) o'z doktorlik disertatsiyasida (PhD) bugungi kunda moliyaviy hisobotni takomillashtirishda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish va uni joriy etish barcha mamlakatlar uchun dolzarbligi, jahondagi ko'plab mamlakatlar moliyaviy hisobot kompilyatsiyasi natijasida MHXS asosida moliyaviy hisobot tuzishga o'tayotganli haqida ta'kidlab o'tadi. Jessica X.Yang, Nada Kakabadze va Dmitro Lazovskiylar (2013) moliyaviy hisobot xalqaro standartlarining asosiy maqsadi rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdir degan fikrga kelishgan.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlar mamlakatda investitsion muhitni yaxshilaydi. Mamlakat iqtisodiyotiga yirik kompaniyalar tomonidan investitsiyalarning kirib kelishiga imkoniyat yaratadi. Hozirgi globallasuv jarayonida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlaridan foydalanishning zarurligini quyidagi omillar bilan belgilashimiz mumkun:

- Turli mamlakatlarda investorlar va aksionerlar potensial kompaniyalarning bir xil tamoyillar, ya'ni taqqoslanuvchanlik asosida tayyorlangan moliyaviy hisobotni yaxshiroq tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar;

- Turli mamlakatlarda turli fond birjalariga ularning har biriga o'sha mamlakatning standartlari asosida tuzilgan moliyaviy hisobotdan ko'ra hammasi uchun yagona tan olinadigan bitta moliyaviy hisobotni tuzish maqsadga muvofiqdir. Natijada hisobotni tuzish harajatlari ham qisqaradi va kapitalni jalb qilish imkoniyatlari ham kengayadi.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarning turli xil milliy hisob tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarda qo'llanilishi ko'zda tutilganligi sababli ular tarkibiy tuzilishi bo'yicha ham barcha uchun bir xil bo'lishi kerak. Hozirgi kunda xalqaro standartlar tarkibi bo'yicha uch qismdan iborat. Birinchi qism – kirish, ikkinchi qism – hisob obyektining tavsifi, uchinchi qism – buxgalteriya hisobi standarti yakuni (xulosa) deb ataladi. Davlat sektorida buxgalteriya hisobi xalqaro standartlarini mamlakatimizda qo'llash yanada yuqori sifatli moliyaviy hisobotlar orqali davlat sektori faoliyatining natijalarini baholashga katta imkoniyat yaratadi hamda axborotlarni shaffofligini oshiradi, Budjetga moliyaviy hisob va statistik hisobotlarni sifatli va yuqori darajada integratsiyalashuvini ta'minlaydi, axborotlarning ishonchliligi va to'liqligining oshishi hisobiga davlat aktivlarini samarali boshqarish imkonini beradi. Bugungi kunda mamlakatimizda davlat sektorida buxgalteriya hisobi xalqaro standartlari asosida buxgalteriya hisobi va hisoboti tizimini takomillashtirish kontseptsiyasiga muvofiq

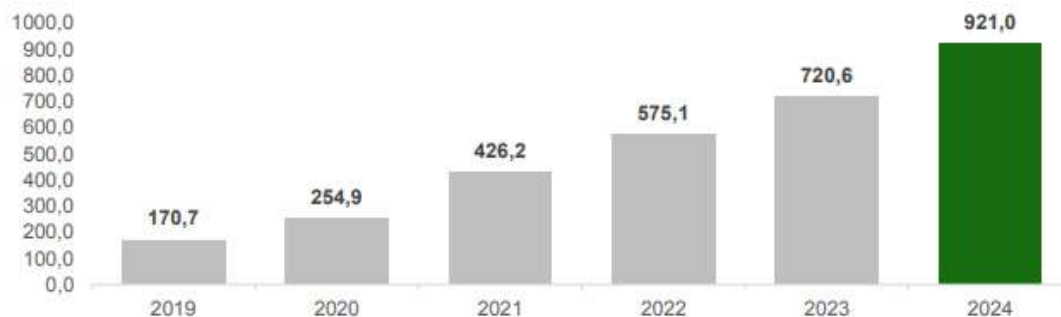
2-TOM, 1-SON

budjet hisobining standartlari loyihalari ishlab chiqilmoqda hamda tegishli soha mutaxassisleri ishtirokida muhokamalardan o'tkazilmoqda.

Xulosa. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari metodologiyasini o'rganish moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim etishning konseptual asoslarida (Framework for the Preparation of Financial Statements) belgilangan prinsiplardan boshlanishi kerak. Ushbu hujjat standart hisoblanmaydi varaqamga ega emas. Ammo, MHXSni tushunish uchun aniq asoslarni o'z ichiga oladi. Unda keltirilgan prinsiplar konsepsiyalarga asoslanadi. (Xajimuratov, 2020) Ma'lumki, moliyaviy hisobotning maqsadi amali jihatdan tashkilot uchun samarali bo'lgan hamda keng ko'lamlil foydalanuvchilar uchun foydali bo'lgan moliyaviy holat, tashkilot faoliyatining natijalari to'g'risida ma'lumot berish hisoblanadi. Asosan moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilar ichida investorlar muhim rol o'ynaydi. Ularning asosiy maqsadi yanada ko'proq dividend va kapitallarni ko'paytirish orqali daromad olish hisoblanadi. Shu sababli ular nafaqat mavjud vaziyat haqida ma'lumotni, balki tashkilotning kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan imkoniyatlari va risklari haqida ham qiziqishadi. Hozirgi kunda deyarli barcha mamlakatlarda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari qo'llanilmoqda. Ushbu sohani yanada takomillashtirish maqsadida xalqaro Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari tomonidan 2019-2023 yillarga mo'ljallangan strategiya ishlab chiqildi. Unga ko'ra, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari orqali davlat moliyasini boshqarishni kuchaytirish va global miqyosda hisob-kitoblarni qabul qilishni oshirishga quyidagi vazifalarni amalga oshirish orqali erishishimiz mumkin. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlaridan foydalanish har bir mamlakat uchun birdek qabul qilinishi lozim bo'lgan hujjatlardan biri hisoblanadi. Chunki hozirgi globallashtirish va raqamli iqtisodiyot rivojlangan davrdan imkon qadar iqtisodiyotimiz rivojlanishi uchun unumli foydalanishimiz zarur. Ya'ni, har bir mamlakat o'z milliy standartlaridan foydalanishi va buning natijasida xorijiy mamlakat investorlari uchun hisobotlarni tarjima qilishda yo'qotiladigan vaqt va sarxarajatlar mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishi uchun muhim bir to'siq bo'lib hisoblanishi mumkin. Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqqan holda hamda mamlakatimizda MHXS dan foydalanishni yanada jadallashtirish maqsadida quyidagi takliflarni keltirishimiz mumkin: birinchi navbatda xalqaro MHXS va milliy standartlarimiz orasidagi tafovutlarni yo'qotishimiz zarur, ya'ni hisobot shakllarini tuzish tartibini takomillashtirish lozim.

2-TOM, 1-SON

Har bitta investor milliy standartlar asosida hamda MHXS asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlardan foydalanganda farq topmasligi kerak; bu sohada malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanada jadallashtirish lozim, chunki aynan ushbu kadrlar iqtisodiyotimizga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkonini yaratadi; MHXS ni mamlakatimizga transformatsiya qilar ekanmiz, har bir tashkilot foydalana olishi uchun yagona integratsiyaga ega bo'lgan dastur ishlab chiqish zarur. Chunki, ushbu dastur orqali biz hisobotlarda inson omilini kamaytirishga va vaqtdan samarali foydalanishga erishishimiz mumkun. Xulosa qilib aytganda barcha uchun tushunarli bo'lgan hisobot standartlaridan foydalanish mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlanishi uchun asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bu orqali biz xalqaro miqyosda o'z reytingimizni yanada yuqoriga ko'tarishimiz, hisobotdan foydalanuvchilar ko'lamini kengaytirishimiz hamda ushbu hisobotlar shaffofligini oshirishga erishishimiz, hamda xalqaro globallashuv sharoitida xorijiy investitsiyalarni jalb qilishimiz mumkun bo'ladi.

Foydalangan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi 4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida"gi qarori
2. Moliyaviy hisobotning xalqaro standarti 9 Moliyaviy instrumentlar (IFRS 9 – International Financial Reporting Standart). IFRS Foundation 2022
3. Norbekov D.E. Ochilov I.K. "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari" O'quv-uslubiy majmua. – Toshkent:,2019. – 416 b.
4. Norbekov D.E., To'raev A.N., Raxmonov Sh.Sh. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. –Toshkent: "Iqtisod-moliya, 2022 y. -329 b.
5. Sh.Muzrapova "Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi" "Tafakkur manzili" 2023 y. may 184 b.
6. (Internet malumoti) agrobank.uz/uz/about/press-center/agrobank-atb-ayol-xodimlari-mhxs-bo-yicha-xalqaro-sertifikatlarga-ega-bo-lmoqda
7. (Internet malumoti) https://cbu.uz/uz/press_center/news/133859/

